

Thomas Bredsdorff

Fagbogsanmeldelsen i dagspressen - egen praksis

“Det barn, som ser lykkelig på billeder og kort,
æder hele universet med sin glubske appetit.
Ak, set i lampens skær, hvor universet dog er stort
set i mindernes spejl, hvor verden dog er lidt.

Vi rejser ud om morgenen, når hjernen står i brand
med hjertet fuldt af nag, optændt af bitre krav,
og vi følger bølgens rytme mod horisontens rand,
vugger grænseløse drømme på et begrænset hav.

Nogen glade for at flygte fra et usselt fædreland,
andre væk fra deres barndom, atter andre så
for dybt i Kirkes øjne, denne heks og tyran,
om hvis underskønne legeme en farlig vellugt lå.

Frygten for at blive til svin forvandlet sender
den sanseløse ud under himmelvælvets lys.
Frosten, som bider, og den røde sol, som brænder,
udvisker efterhånden alle spor af hendes kys.

Men den rigtige rejsende er den, der bare stiger
om bord let om hjertet, og som ingenting har med,
som aldrig nogensinde fra skæbnens mønster viger,
og uden en forklaring altid siger: af sted,

hvis ønsker tager form efter skyerne, der driver,
hvis drømme som soldatens er nemme at forstå,
fornøjelser, vellyst og nye perspektiver,
men som vi stædigt nægter at hæfte navne på.”

Det er første afsnit af Baudelaires digt ‘Rejsen’, som står sidst i *Les Fleurs du Mal*, oversat af Peter Poulsen, digteren, forfatteren, oversættelsen, modernismeintroduktøren. Et arbejde, som har stået på et stykke tid, som ikke er udkommet endnu, men som vil udkomme i hvad der kan være en større oversættelsesbedrift - eller hvad det nu måtte være. Den er ikke bedømt endnu.

Jeg kender det her uddrag af det sidste store digt i *Les Fleurs du Mal* - Syndens Blomster? Det Ondes Blomster? Helvedes Blomster? Helve-

desblomsterne? - allerede med titlen er der mange problemer, som en anmelder skal tage stilling til til sin tid.

En anmelder, der vel at mærke befinder sig et sted imellem det, som man først tænker på, når man taler om anmeldelsen, nemlig anmeldelse af kunst, og så det, som er tyngdepunktet for seminaret her: den faglige anmeldelse. For det er jo i høj grad et stykke fagligt, filologisk arbejde, der skal bedømmes, når den skal ud. Jeg kender den her tekst, fordi jeg blev præsenteret for den i sidste uge på et seminar på Sandbjerg Slot for ph.d.-studerende i litteraturforskning i Danmark. Jeg var den ene af to ledere af ugen derovre, og i en workshop havde vi Peter Poulsen derovre og præsenterere og diskutere sin oversættelse.

Han ankom til frokost på Sandbjerg, kom ind og satte sig ved bordet, og jeg tog mig lidt af ham, som man gør, og så kommer en anden lærer på kurset, professor i romansk filologi, doktor phil. Morten Nøjgaard, hen og sætter sig ved bordet og siger:

- Åh, jeg har så dårlig samvittighed. Jeg har ikke fået skrevet et brev til dig. Men jeg *har* læst den.

Og Peter Poulsen sagde:

- Jamen, det gør da heller ikke noget. Det er kun en 2. korrektur. Jeg kan da bare ..., hvis det er sådan ...

Altså kort sagt, det var nemt for mig at forstå, der forelå en anmeldersituation af de rigtig vigtige. Manden, kunne jeg forstå på denne lille samtale, altså oversætteren, havde sendt sine ting til en af de største autoriteter, vi har i landet på området, som sagde: "Åh, jeg har ikke haft tid til at - jeg skal nok ..." og så sagde han ikke mere.

Så gik vi op i workshoppen, hvor der sad, som sagt, dels andre lærere, Michel Olsen og andre kolleger i romansk, og så forskerstuderende. Og så åbnede Morten Nøjgaard munden, og så sagde han:

- Jeg har læst Peter Poulsens oversættelser af Baudelaire's digtsamling, og jeg kan sige, at det bliver den *bedste*, mest *fejlfri* oversættelse, der nogensinde har været af Baudelaire på dansk.

Det var jo effektivt gjort af professoren fra Odense, ikke, at holde det tilbage og så ikke konversere ved frokosten, holde manden hen og så give sådan noget - nærmere kan man ikke komme den faglige anmeldelse over for det fagligt motiverede publikum end sådan en situation. Jeg lovede mig selv først, og dernæst Peter Poulsen, at sprede det så

hurtigt, jeg kunne, til så mange mennesker som muligt. Det synes jeg da, at det må have været noget af en prøvelse at skulle ind og diskutere sine ting uden at vide, hvad sagkundskaben havde at sige - og det var kun et enkelt digt, der var mulighed for at diskutere, det jeg har læst første del af til indledning i dag.

Vi lod os jo nemt overbevise, f.eks. af det flow, som jeg håber, at min uprofessionelle oplæsning dog også kunne give jer indtryk af.

Hvad siger det her om vores emne? Det siger jo noget, som måske ikke står - jeg fik ikke læst alle spalterne i den omdelte kagebog - og heller ikke hørt efter, om det var med i Johns supplementer til den, men situationen siger noget om det, som måske i den faglige anmeldelse er det aller-, allervigtigste, nemlig autoriteten bag den. Det vi fik dér, det var et videnskabeligt miljøes ækvivalens til kokkehuerne og stjernerne, jeg ved ikke rigtig, hvad vi skal kalde dem.

Det var jo faktisk fem ugler, som Morten Nøjgaard dér fik uddelt, og jeg for min del behøver sådan set ikke mere. Når jeg engang skal hen på biblioteket og gribe ud efter Sigurd Swane eller Peter Poulsen, så har jeg her fået lige præcis det, jeg skal bruge, ikke.

Det der meget uglesete system med stjerner og kokkehuer, det er jo et, vi allesammen opererer efter på alle planer, og dér var det i sin rendyrkede form, og bedømmelsen skal sikkert komme i mange forskellige tidsskriftudgaver - incl. selvfølgelig også nogen, der mener noget andet. Men det var det, at det var den person, der sagde det. Med den kasket og den autoritet. Og det tror jeg, betyder meget mere i vores miljø, end man er klar over. Er der noget sted, hvor kokkehue- eller uglesystemet fungerer, så tror jeg, at det er her, i vores faglige systemer. Det er hvem, der anmelder den, hvad det er for et tidsskrift, det kommer an på. Det er *autoriteten* og dermed magtsystemet bag det.

Her kommer næste punkt i mit foredrag, som tager udgangspunkt i en vilkårlig anmeldelse fra denne uge, fra et morgenblad, af et musikstykke. En musikopførelse:

“Trods markant stof og beslutsom formgivning fik det end ikke dette stykke til at meddele sig. I den charmerende sonate har violinens lysfyldt raslende figur været en sommerfugleagtig flygtighed, der nærmer sig en elektronisk klangæstetik, mens elektronikken paradoksalt nok oftest lyder som et ædrueligt, asketisk klaver med en renfærdig klassicisme i harmonikkens...” osv.

Det her er et eksempel på metaforernes rolle i anmelderiet. Og det er jo ikke nogen dristig hypotese, at de tiltager, jo længere væk man kommer fra det ordformede udgangspunkt. Hvad enten det nu er den videnskabelige afhandling, eller det er digterværket, romanen, så repræsenterer de den ene ende, som har det i sig, at den består af genstande, der - tilsyneladende, i hvert fald - er lavet af samme stof som anmeldelser er lavet af, altså ord. Og derfor kan man tage nogle stumper og montere ind. Man kan kort sagt citere.

Det kan man ikke med musik og maleri. Så er man henvist til metaforer. Man kan også sige at eksemplerne, man kan give i den verbale, den ordformede kunstart, har metonymisk karakter. Efterhånden er jeg kommet til at tænke på metonymer som en fin måde at sige 'eksempler' på. Altså "Brede sejl over Nordsø gå", det er jo et eksempel på, hvad der går over Nordsøen - samtidig med at skibet og masten og menneskene også gør det.

Det verbale værk kan repræsenteres metonymisk i anmeldelsen, det ikke-verbale er alt for ofte henvist til at optræde metaforisk. Og metaforerne bliver så vilkårlige, at man egentlig er tilbage ved den samme situation, som jeg var i ved den scene, jeg berettede fra Sandbjerg Slot: Jeg har ikke andet at gå efter egentlig end autoriteten hos afsenderen. Det er det, jeg har at rette mig efter, for beskrivelsen i musikanmeldelsen er så vilkårlig, at den ikke siger mig noget.

Da John Christian Jørgensen og jeg for mange år siden for første gang i fællesskab prøvede at lave et universitetsemne ud af anmelderi, gjorde vi meget ud af den forskel imellem den blotte meddelelse af kokkehuer, ugler, stjerner, og så at give læseren mulighed for at tage stilling. Vi brugte dengang et teater eksempel, som jeg vil genbruge her. Det var i 1935, hvor *Kærlighed uden strømper* havde præmiere, og Svend Borberg anmeldte det, og her er to typer af udsagn i den anmeldelse. Det ene lyder:

"At Holger Gabrielsens Johan von Ehrenpreis var uforlignelig behøver vel ikke at noteres, og skildres kan den slet ikke".

Næ, og hvad skal den så stå der for. Den står der alene på autoriteten. Dels på Borbergs, som afsenderen, og dels på Gabrielsens: I ved hvor god Gabrielsen er, så det behøver vi slet ikke gøre noget ud af. Men så står der lige efter pludselig noget af en helt anden slags, noget om, hvad

det egentlig er, der foregår for øjnene af en, altså kort sagt en dementi af det, vi lige har fået. Der står:

“Det var virkelig skrædderen som helt. Når han satte sig, gik benene automatisk over kors, hans fingre løb sømmene efter i kostumet, i brudgomsdragten var han det fuldkomne skrædderskilt: bange for hver fold, selv i de hedeste omfavnelser, og forsigtigt så han sig om, hvor han skulle falde, før han døde”.

Det bliver jo stående i bevidstheden. Det kan man *se* for sig. Og det er det konkrete eksempel på, hvad jeg før mente med det metonymiske, som er så sjældent i anmeldelser af noget, der ikke er verbalt. Den skrædder, der har det forhold til tøj, som her er skildret i nogle blikretninger, i nogle gestus, i nogle få udvalgte dele af en større helhed, de får den helhed til at leve og til at stå og til at bevares bagefter.

Jeg har vel så opregnet i det stille to elementer i anmeldelsen. Anne Flindt, som har studeret på Nordisk Filologi, og derfor er fræk som en slagterhund, hun sagde til mig før: “Der står, at dit foredrag hedder “Anmeldelse - egen *praksis*”. Kan man så være sikker på, der ikke dukker egen *teori* op i det?”

Her er der en stump af den, Anne: Det metonymiske og det metaforiske er to - hvad skal vi sige - *kvalitets*ingredienser, som har at gøre med præsentationen. Og så er der desuden den tredje ingrediens, som vi nødtigt taler om, som er - jo vi taler om den i form af tillid til personen, som er det med, at vi kender anmelderen og ved for eksempel, at hvis det er en, der synes noget er noget skidt, så er det noget, jeg må skynde mig hen og se, for jeg er altid uenig med den pågældende.

Altså kort sagt, hvis vedkommende har konsistens, så er det også en form for autoritet, men altså i det faglige system, hvor magten jo også er rigtig udvendigt hierarkiseret, fordi der er stillinger og fonde og stipendier og det hele bag autoriteten, dér udkrystalliserer autoriteten sig sådan som i mit første eksempel.

Jeg har fået besked på at indsnævre mig til dagspressen og vil derfor kort sige noget om min erfaring i den efterhånden lange tid, jeg har været der. Dengang jeg begyndte i 60'erne, først på Kristelig Dagblad, fra 1965 på Politiken, var der næsten ikke anmeldelser af filologisk og litteraturvidenskabelig og lingvistisk faglitteratur i sådan nogle aviser som dem, jeg nævnte her.

Det begyndte for mit vedkommende midt i 60'erne med, at jeg fik opfordring af den daværende litteraturredaktør på Politiken, Harald Mogensen, en af John Christians forgængere i den stol, som han så også kom til at sidde i:

- Hvad med at lave nogle opsamlinger, hvor du vælger ud, men husk på, at det skal være sådan, at det interesserer omverdenen. For det, I har brug for i jeres egen lukkede cirkel, det kan I bruge jeres tidskrifter til.

Det handlede altså derfor om at finde buksefolden i skrædderens bukser og finde noget, der kunne gøre det levende og kunne gøre det nærværende. Og det gør det egentlig den dag i dag. En bog, der ikke både kan præsenteres og vurderes, den er ligegyldig, fordi dagspressens læsere har ikke den glæde af det autoritative, som det publikum havde, der hørte, hvad Morten Nøjgaard sagde. Det er kun interessant inden for den lille deloffentlighed, som trods alt en videnskabelig filologisk gruppe er.

Det er også det fascinerende, det udfordrende ved at skrive i avis om fag - tror jeg da, både John og jeg og mange andre, der skriver i pressen, vil være enige om. Det er et af de få steder, hvor man skal gøre det, man har at sige, interessant på lige vilkår med alt muligt andet. Avisen, det er trods alt derfra, jeg selv har min viden om, hvordan de fusionerer banker, og hvordan de kører cykelløb og alt det andet, som ikke interesserer mig specielt, men som jeg dog ved noget om. Det ved jeg præcis, fordi der er nogen, der har gjort sig den ulejlighed at skrive om det på en måde, så det ikke er til fagfæller - ja, jeg skulle ikke have taget sporten med, for dér gælder det krav ikke; de må bruge alle de fagudtryk og al den specialviden og de specialistudtryk, de vil - men alle andre områder, økonomiske, politiske osv. bliver pressen hele tiden nødt til at skrive om på en sådan måde, at det har almen interesse. Og det samme krav er der til vores løsning af den opgave, det er at gøre *vores* specialinteresse, faget, interessant for en større offentlighed.

De to anmeldelser, som er med i den bunke, I har fået med her, repræsenterer to løsninger af problemet, sådan som jeg ser det.

Men altså som sagt, det begyndte med, for lige at gøre den historiske del færdig, det begyndte med nogle oversigtsartikler - *Ord om ord om ord* kan jeg huske, den hed de første par år - og det fortsatte så ind i det boom, der kom omkring 1970, hvor det gik hen og blev sådan, at uni-

versitetsspecialer kunne udkomme som bøger. Det var utænkeligt i begyndelsen af 60'erne, og det er blevet utænkeligt igen. Men der var en overgang, dér under højkonjunkturen og uddannelseseksplosionen, hvor det at en specialeafhandling i litteratur, ja, sågar i sprog, havde fået en høj vurdering, det gjorde at der var de der par tusind købere eller lidt under, som skulle til for at gøre en bog rentabel - og Medusa og alle de her forlag opstod og kunne faktisk køre rundt. De tider er slut, og derfor er vi igen, synes jeg, tilbage i en situation, der minder om - dagblads-mæssigt - hvordan den var midt i 60'erne. Der skal gøres en ekstra indsats for at gøre noget interessant.

Nå, nu kommer jeg til baggrunden for de to artikler her. Jeg skal nok spare jer for at analysere dem, men jeg har taget dem med som to eksempler på løsninger af problemer. Den ene er en tekstkritisk udgave af Steffens' berømte forelæsninger, som enhver med en studentereksamen, for slet ikke at tale om en højere eksamen, har hængende ud af halsen. Og hvad gør man ved det? Det, der fagligt skal vurderes på det her tidspunkt, det er, hvordan er akribien, hvordan er udgivelsens tekniske kvaliteter? Er noteapparatet i orden og korrekt? Er der de oplysninger, der skal være? Det kan man skrive på meget kort plads, og det har ingen interesse i den offentlighed, som jeg har beskrevet her.

Men man kan altså prøve - og det var jo så det, jeg gjorde, mere eller mindre vellykket - at tage afsæt ved at sige, kan man gøre den situation frisk og rykke den ud af den gymnasiesammenhæng, hvori den er havnet? Det er det, hovedparten af bestræbelsen er gået ud på. At sige: hvordan så det ud, da ingen kendte romantikken, da ingen kendte noget til, hvad der skulle følge efter. De var unge, de der mennesker, Steffens og hans fans, hvad ville være analogierne idag? Og så prøve i det undervejs at få indbygget, hvad der skal siges om udgivelsen. Og jeg erkender, at det er kommet til at stå alene på afsenderens autoritet - for hvad den er værd. Der står ingen argumenter for det. Der står bare at den er 'gennemsolid' og så videre, kortfattet om udgiveren.

Den anden anmeldelse, som handler om Lakoff og hans metafor-teori - eller rettere, som handler om det seneste skridt i den, nemlig det, som Carsten tidligere har kaldt Lakoffs jobansøgning til Det Hvide Hus. Han begyndte at blive politisk og ville på Clinton-holdet og ville vise, hvordan hans metaforer ville gøre ham særlig velegnet til at få Medicare igennem. Sådan noget som den bog kan man selvfølgelig kun introducere i et dagblad, hvis man forudsætter, at folk ikke ved noget

heller om mandens tidligere stadier. Bogen er i så fald en anledning til at skrive om den kognitive metafor-teori i det hele taget.

Det er vanskeligt, og jeg har så prøvet at konstruere nogle eksempler og sige: "I morges da jeg stod op, var jeg langt nede, og da jeg kom ned på gaden, kom jeg højt op". Lave sådan en sætning med nogle modsigelser i og så prøve ad den vej at anskueliggøre, hvad det drejer sig om - at de døde metaforer er så levende, som de nu er gået hen og blevet i den form for sprogfilosofi, som er til stede her.

Det er to løsninger på problemet med den faglige anmeldelse i avisen. Den ene er bygget op over en anskuelig situation, der skal fungere som metafor for det romantiske indtog. Den anden bygger på en metonymi. I den første har jeg prøvet at tegne en situation lidt i Borbergs fodspor, og i den anden at vælge metonymisk noget ud og konstruere det som eksempel og sætte det ind i dagligdagen.

Jeg har kun to punkter tilbage. Jeg har lovet Carsten at være den, der retter op på det skred i tidsskemaet, som han forudså ville være indtruffet på det her tidspunkt. Så det gør jeg. De to punkter handler henholdsvis om en anmeldelse, som jeg er i færd med at skrive og om den allerførste faglige anmeldelse i dansk litteratur.

Første punkt handler om en bog, som I sikkert kender bedre end jeg, og som I ville være bedre rustet til at skrive om, end jeg er, Alfred Ayers *Sprog, sandhed og logik*. Den gamle klassiker fra 1935-36 eller der omkring. Fra den allermest positivistiske del af den logiske positivisme i det tidlige Oxford. Den er nu kommet på dansk på Det Lille Forlag med forord af Peter Thielst, og den har jeg nok fået til anmeldelse, fordi det træffer sig sådan, at jeg i dette her år har været beskæftiget, sammen med John Edelsgaard Andersen, med at oversætte en kollega til Ayer, nemlig Austins *How to do Things*, som også udkommer på dansk om meget kort tid. Vi er i hvert fald lige nået til anden korrektur. Og de to bøger taler jo med hinanden, og derfor har jeg været meget motiveret for at skrive om den.

Det har været skægt og let, og nu vil jeg slet ikke gå i detaljer om løsningen af dette her problem, men derimod tale om en misvisning, som vil opstå. En af de ting, man skal vurdere, hvis man er en ordentlig anmelder, i sådan nogle sammenhænge, det er selvfølgelig oversættelsen. Og her er jeg nu på side 1. For eksempel sådan her står der på side 1:

“For vi vil se at mange metafysiske ytringer henholder sig til forøvelsen af logiske fejltagelser”.

- at mange metafysiske ytringer henholder sig til forøvelsen af logiske fejltagelser??! Eller - også på side 1:

“Og hvis det er tilfældet, hvilken gældende resonnementsproces kan så føre ham til forestillingen om en transcendent virkelighed?”

Det er jo efter min mening ikke dansk. Det første er komplet uforståeligt. Man må tilbage til den engelske. Og det andet er heller ikke til at forstå. Og jeg er ked af at sige, at sådan fortsætter det.

Det kommer der ikke til at stå noget om i anmeldelsen. Den bliver løgnagtig og misvisende af den ene grund, at eftersom jeg bruger en del af pladsen på at føre den diskussion, som er grunden til, at jeg interesserer mig for bogen, altså diskussionen mellem Austin og Ayer - det synes jeg også, er den interessanteste ramme, bogen kan komme ind i - så kan jeg simpelthen ikke finde en facon, hvor jeg kan sige noget om oversættelsen, uden at gøre larmende opmærksom på mig selv, når det nu er sådan, at jeg samtidig selv har siddet og oversat noget, der er lige op og ned ad, og som snart skal udkomme. Så det er altså på grund af en usaglig misvisning, der nok ikke kommer til at stå noget om oversættelsen i min anmeldelse af Ayers bog.

Den slags misvisninger er der masser af i anmeldelser. Jeg har altså tænkt mig at løse et problem simpelthen ved at holde min kæft med det, undtagen altså lige her - til jer - og sige okay, det sker jo tit, at man læser om en bog uden at læse om oversættelsen. Det vil man så også komme til her, da jeg ikke kunne finde på nogen for mig selv acceptabel måde at gøre det på.

Dette her kan I også tage metonymisk som udtryk for, at der kan være utrolig mange misvisninger, navnlig i de faglige anmeldelser af den art. Og det er der jo blandt andet af en grund - nu kommer jeg til det sidste punkt - hvor jeg vil citere John Christian angående vores ældste fagbogsanmelder, nemlig Holberg. Holberg har skrevet en hel del sådanne, for eksempel har han - og det har John Christian analyseret et sted, som jeg skal henvise til om et øjeblik - i Epistel 419 har han skrevet om Niels Krags bog om Christian d. 3.

Holberg skriver om historiske bøger og filosofiske bøger, og det var jo fagbogsanmeldelser, men som der står i første sætning af den artikel, John Christian har skrevet (jeg kan give henvisningen først, for jeg skal

bruge selve sætningen til at komme ud på, den står i en bog, der ikke er udkommet endnu; jeg har haft lejlighed til at se det eneste eksemplar, der indtil nu foreligger, men den første maj vil der udkomme en bog, der hedder *Digternes paryk*, redigeret af Marianne Alenius og fire andre). På side 151, dér begynder John Christians artikel om Holberg som anmelder, som begynder med denne sætning, som det er meget muligt at almengøre, dels til forfattere i almindelighed, dels og specielt til forfattere af den art, som vi selv er, og som vi anmelder:

“Ludvig Holberg kunne ikke fordrage at blive kritiseret”.

Sådan begynder den, og i første omgang tænker man: nå, og hvad så, det er der ingen mennesker, der kan. Men når jeg tænker lidt nøjere over det, så tror jeg, at vi tilhører en kreds, der udmærker sig ved at være endnu mere ramt af den syge, som John Christian dér har diagnosticeret hos Holberg.

Hvor mange indlæg kender I ikke af den genre, der begynder: “En forfatter skal aldrig tage til orde mod anmeldelser. Dog vil jeg gøre en undtagelse i dette specielle tilfælde, for det kan også gå for vidt...” Folk kan jo for eksempel skrive helt forkerte ting om en bog, *min* bog, og så stiller sagen sig anderledes.

Den slags læserbreve kender I. Og hvor mange af dem, synes I ikke, ligesom jeg, er underskrevet af folk med akademiske titler? Selvfølgelig findes der hystader blandt de skønlitterære forfattere. Det er vi vandt til. Det forventer vi. Det hører med til det fra romantikken konstituerede billede af kunstnere. Men det er småting mod, hvad der er af ømskindethed i vores kreds, måske også fordi der er så mange i den kreds, der publicerer så lidt, og derfor bliver det så meget værre, det der står, og så meget mere ødelæggende, hvis det bliver “forkert”, det, der kommer til at stå om det. Derfor er der så meget bitterhed. Derfor er der også så mange ekstra misvisninger i og omkring den faglige anmeldelse, og så meget psykologi, som alt sammen bliver camoufleret under det saglige dække, som den faglige anmeldelse har.

*Udskrevet efter båndoptagelse af foredraget på seminaret af
Christina Fogtmann og Stine Kern Hansen*

Omtalte anmeldelser:

Bredsdorff, Thomas (1996a): *Guldkornene*. Politiken 30. august. Anmeldelse af Henrich Steffens *Indledning til filosofiske Forelæsninger*.

Bredsdorff, Thomas (1996b): *Døde metaforers klub*. Politiken 6. oktober. Anmeldelse af George Lakoff *Moral Politics*.

Bredsdorff, Thomas (1997): *Der er mere i livet end sandt og falsk*. Politiken 20. april. Anmeldelse af Alfred Ayer *Sprog, sandhed og logik*.

